

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טומאת כלי זכוכית

(י"ד ב') **תניא**: יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים גזרו טומאה על ארץ העמים (משום ספק קברות¹), ועל כלי זכוכית. שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה (שהיו כל נכסיו אחראים לכתובתה), וגזר טומאה על כלי מתכות.

(ט"ו ב') (ומברר) כלי זכוכית מאי טעמא גזור בהו רבנן טומאה? אמר ריש לקיש: הואיל ותחילת ברייתן מן החול, שוינהו רבנן ככלי חרס.

(ומקשה) אלא מעתה לא תהא להן טהרה במקוה (ואילו במשנה במקוואות שנינו שכלי זכוכית נטהרים במקוה)!

(ומתרץ, לעולם אין לכלי זכוכית טהרה במקוה, ככלי חרס), הכא במאי עסקינן (מתניתין דמקוואות), כגון שנקבו, והטיף לתוכן אבר, ורבי מאיר היא דאמר הכל הולך אחר המעמיד (ונחשב ככלי מתכת).

(ומקשה) אלא מעתה לא ליטמו מגבן (ככלי חרס). ואילו במשנה בכלים מדויק שכלי זכוכית מיטמאים גם מגבם!

(ט"ז ב') (ושקיל וטרי, ומסיק) רב אשי, לעולם לכלי חרס דמו. ודקא קשיא לך לא ליטמו מגבן, הואיל ונראה תוכו כברו (מבחוץ דרך דפנותיו, לא חשיב גב, אלא תוך).

(עוד מבואר בסוגיא) כלי זכוכית שנשברו, והתיכן וחזר ועשה מהם כלים, הרי הם טהורים, ואינם מקבלים טומאה אלא מכאן ולהבא (שלא כדין כלי מתכות שחוזרים לטומאתם הישנה, וכדלהלן).

שיטות הראשונים

טהרת כלי זכוכית במקוה: מסקנת רב אשי שכלי זכוכית ככלי חרס הן, ולא מקבלי טומאה אא"כ יש להן תוך ככלי חרס. אלא שגזרו עליהם שיקבלו טומאה מגבם, הואיל ונראית בהם הטומאה כאילו היא בתוכם. כתב **רבינו חננאל** שלעלות מידי טומאתן, כלי זכוכית ככלי מתכות הן, ויש להם טהרה במקוה². ודעת **הרמב"ם** שכלי זכוכית אין להם טהרה במקוה³.

טומאת כלי זכוכית מאוירן: דעת **תוספות**, דלמסקנה, דדמו לכלי חרס, והא דמיטמאו מגבן, מפני שנראה תוכן כברן, הוא הדין דמיטמאו מאוירן, ככלי חרס⁴. ודעת **רמב"ם**, **ראב"ד**, ו**מאירי** דכלי זכוכית אינם מיטמאים מאוירן⁵.

1. שכן נכרי מטמא במגע ובמשא ואוהל לרבנן (יבמות ס"א א'). ולרבי שמעון נמי דאמר אין מטמאין באוהל, מטמאים בהם במגע ובמשא ורקב. רש"י.

2. ממהלך הסוגיא אצלנו נראה שלמסקנה אין לכלי זכוכית טהרה במקוה. אמנם רבינו חננאל מתבסס על גמרא בסוף עבודה זרה (ע"ה ב'), האומרת שכלי זכוכית כמתכות. ומיישב לחלק בין קבלת טומאה (שלעניין זה הם ככלי חרס), לבין עלייה מידי טומאתם (שלעניין זה הם ככלי מתכות, ויש להם טהרה במקוה). עיין בפירוש ר"ח בסוגיין.

3. מקורות - רמב"ם (הל' כלים אה).

4. והא דלא תני בהדי נתר וכלי חרס, משום דכלי זכוכית מיטמי מגבן. תוספות.

5. ובטעם הדבר נחלקו. דזה לשון הרמב"ם: "כְּלֵי זָכוּכִית אֵינָן מְקַבְּלִין טְמֵאָה מִדְּבַרֵּי תוֹרָה, וְחֻכָּמִים גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן שֶׁיְהִיוּ מְקַבְּלִין טְמֵאָה: הוֹאִיל וְתַחֲלַת בְּרִיתָן מִן הַחוּל כְּכֵלֵי חָרָס, הָרִי הֵן כְּכֵלֵי חָרָס. וּמִפְּנֵי שֶׁתּוֹכָן נִרְאָה כְּבָרָן, לֹא גָזְרוּ עֲלֵיהֶן שֶׁיְטַמְּאוּ מֵאוֹיֲרָן, אֶלָּא עַד שֶׁתִּגַּע

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טומאה ישנה בכלי מתכות

(שנינו בברייתא ששמעון בן שטח גזר טומאה על כלי מתכות. ומקשה) כלי מתכות דאורייתא נינהו (טומאתם מהתורה)! דכתיב: "אך את הזהב ואת הכסף (את הנחשת את הפרזל את הפדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא)".

(ומתרץ) לא נצרכה אלא לטומאה ישנה (שאף אם חזר והתיכן, חוזרים לטומאתם).

(ומברר) מאי טעמא (גזרו על טומאה ישנה)? (1) אמר אביי: גזירה שמא (כשישבור הכלי) לא יקבנו בכדי טהרתו. (2) רבא אמר: גזירה שמא יאמרו (אנשים הרואים שמשתמשים בכלים שנטמאו, בו ביום לפני הערב שמש יאמרו) טבילה בת יומא עולה לה.

מאי בינייהו? איכא בינייהו דרצפינהו מרצף (שברם לגמרי. שמא לא יקבנו איכא. אבל טעמו של רבא, שמא יאמרו, ליכא, דהא מינכר עשייה, שנתחדש כולו).

שיטות הראשונים

חזרת כלי מתכות לטומאה ישנה: כתב הרמב"ם "כלי מתכות שנשברו אחר שנטמאו - טהרו. התיכן, וחזר ועשה מהן כלים אחרים - חזרו לטמאתן הישנה."⁸ ונקט טעמו של רבא, "גזירה שמא יטמא לו כלי, ויתכו ויעשה ממנו כלי אחר בו ביום; ואם תאמר שהוא טהור, כדן תורה - יבוא ויאמר: השבירה מטהרת, והטבילה מטהרת: כשם שאם נשבר והתיכו ויעשה ממנו כלי כשהיה הרי הוא טהור בו ביום, כך אם הטבילו, אך על פי שהוא כשהיה, הרי הוא טהור בו ביום; ויבואו לומר שאין הכלים צריכין הערב שמש".

הטמאה בהן, בין מתוכן בין מגבן, ככלי מתכות. והשיגו הראב"ד, שאין הטעם מפני שנראה תוכן כבדן, אלא שא"כ יהיה חמור מכל הכלים הכתובים בתורה, שלא מצינו שלוש טומאות הללו בשום כלי, מיעטו את האויר מפני שהוא חידוש. מקורות - תוספות (ט"ז א', ד"ה אלא). רמב"ם וראב"ד (הל' כלים אה). מאירי (ט"ו א', ד"ה מן התורה).

6. במדבר לא, כב-כג.

7. ולא יבואו אנשים לטעות ולומר שטבילה בת יומא עולה לה. פירוש שני ברש"י (וכפירוש זה נראה בעיניו). ופירוש ראשון ברש"י שאביי לקולא, שמא לא יקבנו ליכא (שהרי שברם לגמרי), ושמא יאמרו איכא.

8. הרמב"ם סתם, ומשמע שלעולם חוזרים לטומאתם, אע"ג דרצפינהו מרצף. וכתב המשנה למלך דנראה דהרמב"ם סבירא ליה כפירוש ראשון דפירוש רש"י, שברצפינהו מרצף, אביי לקולא, דליכא חשש שמא לא יקבנו (שהרי שברם לגמרי), ורבא לחומרא. ומשום הכי סתם דלעולם חוזרים לטומאתם ישנה. מקורות - רמב"ם (הל' כלים יב, א-ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

גזירת המניח כלי תחת המים

(ט"ז ב') ואידך מאי היא? **דתנן (מקוואות ד,א):** המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים, אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים, ואפילו כלי אבנים וכלי אדמה וכלי גללים (שאינם קרויים כלים לענין קבלת טומאה, נחשבים כלים לענין שאיבה), פוסלין את המקוה (משום מים שאובים).

(המשך **משנה**): אחד המניח ואחד השוכח, דברי בית שמאי. ובית הלל מטהרין בשוכח (ששוכח לא נחשב שאיבה, הואיל ולא לכך התכוין).

(המשך **משנה**): אמר רבי מאיר: נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל (וחזרו ב"ה להורות כב"ש. וזו אחת מ"ח גזירות). ומודים ב"ש בשוכח בחצר (לא תחת צינור) שהוא טהור. אמר רבי יוסי: עדיין מחלוקת במקומה עומדת (ולא נמנו ורבו, ולא הודו ב"ה, ואינה מ"ח גזירות).

אמר רב משרשיא: דבי רב אמרי: הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים (ואיחרו הגשמים, ושכחם שם), טמאים (הואיל ומתחילה לכך נתכוין, לא בטלה מחשבתו בשכחתו). בשעת פיזור עבים, דברי הכל טהורין (שלא גילה דעתו מעולם שרוצה לקלוט בהם גשמים). לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים, ונתפזרו וחזרו ונתקשרו. מר סבר בטלה מחשבתו (כשהתפזרו הסיח דעתו, שסבר לא ירדו גשמים עוד, והמים אינם שאובים). ומר סבר לא בטלה מחשבתו⁴¹.

שיטות הראשונים

אמר רבי יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת: רש"י מפרש שרבי יוסי חולק ארישא דר"מ, וסובר שבית שמאי לא רבו על בית הלל, ועדיין מחלוקת עומדת, בשוכח תחת הצינור. ורב משרשיא מבאר את מחלוקת בית שמאי ובית הלל (בשוכח כלי תחת הצינור). והרמב"ם מפרש שרבי יוסי לא מתייחס לרישא דר"מ, אלא למה שאמר שמודים ב"ש בשוכח בחצר. שלרבי יוסי אף בזה חולקים ב"ש וגוזרים משום מניח. ורב משרשיא מתייחס למחלוקת ר"מ ורבי יוסי אליבא דבית שמאי (ולא למח' ב"ש וב"ה). ומתייחס רק למניח כלי בחצר (ולא תחת הצינור)⁴⁴.

המניח כלים תחת צינור מתי פוסל המקוה: כתב הרמב"ם, ומסקנה דמילתא לדעת בית שמאי אליבא דרבי מאיר, שאחד השוכח ואחד המניח, בין בחצר בין תחת הצינור, הכל פוסל את המקוה. חוץ ממניח בחצר בשעת פיזור עבים או בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו שאינו פוסל. והלכה כבית שמאי אליבא דרבי מאיר, לפי

9. מדובר בצנור שאינו פוסל את המקוה (כגון שלא היה בו בית קיבול. ראה רמב"ם, בפירושו למשנה, מקוואות ד,א. וכעין זה כתב רש"י כאן. ואמנם מה שכתב שם הרמב"ם שפסול מים שאובים אינו אלא מדרבנן, הוא מחלוקת גדולה בראשונים, ראה טור וב"י י"ד רא,ג).

10. בגירסת הספרים שלפנינו מקשה: ולרבי יוסי דאמר מחלוקת עדיין במקומה עומדת, בצרי להו (מ"ח גזירות). א"ר נחמן בר יצחק: אף בנות כותים נדות מעריסתן (אף אם לא ראו דם), בו ביום גזרו (כי לא הפרישו הכותים מתינוקות שראתה דם, וגזרו חכמים שיטמאו אף אם לא ראו דם). למסקנת הגמרא גם אליבא דרבי מאיר מונים את בנות כותים (לשיטת רש"י, ראה להלן) כגזירה מ"ח גזירות. הגר"א (בהגהותיו בש"ס) מחק הגירסא. וכן בגאונים אינה נמצאת, כמבואר ברז"ה, עיי"ש.

11. יש שתי נפק"מ בין פירוש רש"י לרמב"ם: (א) שוכח תחת הצינור, לדעת בית הלל, לפי רבי יוסי - אליבא דרש"י טהור (כי לא סובר שרבו ב"ש על ב"ה, ולא הודו ב"ה מעולם). אליבא דהרמב"ם טמא (כי נמנו ורבו ב"ש על ב"ה, ולכולי עלמא טמא, משום שגוזרים אטו מניח). (ב) שוכח בחצר, לדעת בית שמאי, לפי רבי יוסי - אליבא דרש"י, טהור (כי מודים ב"ש בשוכח בחצר). אליבא דהרמב"ם, טמא (כי לרבי יוסי אף בזה חולקים ב"ש וגוזרים משום מניח).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה"ש
כ"ה-כ"ו אדר תש"פ
מסכת: שבת | פרק: א' | דף:
ט"ו-ט"ז

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שהיא מכלל שמונה עשרה גזירות. והרא"ש ורבנו ירוחם פירשו כרש"י, ופסקו כרבי יוסי דס"ל כבית הלל, הלכך כל שוכח טהור¹². וכן פסק השו"ע¹³.

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות מקואות, סימן רא)

מא. המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה, אם הניחם בשעת קשור עבים וקדם שנתפזרו העבים וירדו גשמים ונתמלאו, חשובים לדעת והוי שאובין; אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחם, ואחר כך נתקשרו ונתמלאו, או אפלו הניחן בשעת קשור העבים, ונתפזרו, ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו, לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין; ובלבד שישבר את הכלי או יהפכנו בענן שלא יגביהנו מעל הארץ, שאם מגביהו מן הארץ עם המים, חשובים שאובין ופוסלים את המקוה.

12. ראה פיה"מ לרמב"ם מקואות ד,א. וראה באריכות ב"י יו"ד רא,מא.

13. יו"ד רא,מא. וראה ביאור הגר"א שדן בשיטות, וכתב שדברי הרמב"ם תמוהים מאוד, עיי"ש. מקורות - רא"ש (מסכת נדה, פרק תינוקת, הל' מקואות, סי' ה).